

M A S K A

GEORGESOVA TO IN ONOSTRANSKA — JUŠ KOZAK

Včeraj smo pokopali Georgesa, pevca na kitaro. Dvignili so težko krsto in jo spustili v jamo. »Sprejmi zemlja, ker je tvojega ...« Prijatelji so mu pozabili postaviti domenjeno čašo na grob, če bi se žejen prebudil.

Pred letom je stavil z njim diabolični doktor Čofar, ki mu je velika zabava, igrati se s svojimi in s človeškimi živci, da ga na Novega leta dan ne bo več med živimi. Georges je utripal z očmi in se široko smejal, ko je sprejel ponudeno stavo. V jasnih novembrskih dneh je postajal pred spomenikom na Marijinem trgu in zadovoljno mežikal v solnce. Potem je pričelo snežiti, Georgesa je trla naduha. Posedal je po krčmah pri peči, se šalil s pivci in če je bil posebno dobre volje, je v pozni uri vzel kitaro, nekaj časa ubiral strune, se globoko odkašljal in zapel svojo najljubšo:

Když tě vidím, má panenko,
v tom kostele klečeti,
nic nemohu bohu sloužit,
musím na tě hleděti.

Njegova čustvena pesem je segla v srca. Ko so mu vinski bratje vzklikali, je z zadovoljnim posmehom izpil čašo do dna, se na široko obliznil in hudomušno zabavljal, da ga Čofar, čeprav je zdravnik in se ponaša, da vidi v človeka, kako se mu življenjska ura ustavlja, zaman pokopuje. »Dokler bom ljubil in pel, ne bo imel nad mano moči,« je zvito pripomnil in prepeval potem do zore. Čimbolj se je bližal božič, tem redkeje so videli Georgesa. Pravili so, da postaja bled in da skrbno poizveduje med znanci, če doktor Čofar še vedno trdi, da bo umrl. Šaljivci so ga plašili, da je Čofar v krčmi »Pod kolo-vratom« zarisal poseben koledar, na katerem šteje njegove dni.

O božiču je Georges poiskal doktorja v krčmi. Široko je vstopil, na videz mu je sijalo lice, ko je sedel za mizo. Čofar se je delal, kakor da ga ni opazil. Govorili so vse vprek, Georges je postajal nestrpen. Rad bi bil napeljal pogovor na stavo, toda doktor se ni dal izvabiti. Spretno se je izmikal

Georgesovim puščicam, ki so postajale vedno bolj strupene. Nenadno se je Georgesu zmračilo lice, nejevoljen je vstal. Tedaj ga je Čofar s povzdignjenim glasom pozval, da naj sede, češ saj je tako in tako zadnjič. Georgesu so drhtele roke, s težavo se je premagoval, da ga ne bi posilil kašelj in ozlovoljen je zapustil družbo. Odslej ga niso več videli. Nekdo je kmalu potem smeje pripovedoval, da je v pozni uri, kar je bilo nekaj nenavadnega, gorela pri Georgesu še luč in je nekdo za zastrtimi okni pridušeno uglašal strune. Potrdila je tudi točajka Liza, da je Georges že pred tednom odnesel kitaro, »da bi strune ne popokale«.

Na Silvestrovo so se prijatelji zbrali v kleti. Ker še ni bilo Čofarja, se ni nihče domislil Georgesga. Kmalu potem, ko so si v Novem letu nalili čaše, so se odprla vrata in plečata postava se je prikazala med vrati. Georges je obstal pri mizi, mesnate ustnice so se zmagoslavno smehljale. Tlesknil je s prsti, posegel na mizo in zvrnil nalito čašo.

»Kje je Čofar?« je vprašal s hripavim glscom. Oči so mu blestele, lica so še bolj žarela kakor ponavadi.

Šele sedaj so se domislili, da Georges ni umrl in da je stavo dobil. Georges je sprostrl ploščato dlan in ukazal vina. »Pijte! Ni se mu posrečilo, da bi me umoril.« Izpod pazduhe je potegnil kitaro, dolgo je preskušal strune in tenko poslušal. To noč se je čudno smehljaj vase in pel z drhtečim glasom. Šele proti koncu ga je zamamilo in pesem je zvenela:

Kdy bych boha tak miloval
jako miluji tebe,
byl bych dávno za svatého
přijat s anděli v nebe.

Georges ni mogel končati. Sklonil je glavo h kitari in jo v čustvenih izlivih vedno in vedno ponavljal. Med petjem je opazil Čofarja, ki je neopazen tiho prisedel. V trenutku se je dvignil, se z obema rokama uprl ob mizo in z ljubeznivim smehljajem zapičil oči v zdravnika. Zajemal je sapo, kakor da je prehodil dolgo pot. Ko si je oddahnil, se je še vedno stoje zvito zarežal: »Nisi me, črni hudič!« »Nisem te,« je smeje pritrdil Čofar in mu nalil čašo. Georges je pel do zore. Vrstile so se slovaške, češke, romunske, maloruske, makedonske, slovenske pesmi in popevčice.

Jutrnji sij je lezel skozi nizka okna, ko je Georges ves razvnet bliskoma udaril z dlanjo po stegnu, po kitari, tlesknil ob čelo in iz polnih pljuč zapel madžarski marš

Osókolom, csókolom...

Poslej ga tihi notranji nemir pred smrtjo ni več zapustil.

Topli vetrovi so pihali pred pomladjo. Sneg se je tajal in kadar je skozi puhaste oblake posijalo solnce, so bleščale luže na cesti.

Georges se je srečal opoldne na Marijinem trgu pred spomenikom, kjer je zamišljeno ogledoval ljudi.

»Že eno uro mečem trnke,« je dejal in se smehljal, »pa se ne ujame prava beseda. Turgenjeva prevajam, njegove Zapiske, a se ne morem domisliti, kako bi povedal, da se je zjutraj dih zemlje videl nad vlažno črnico. Kadilo se je, — za silo bi bilo, a pravega še ne pove. Že na vse zgodaj me je beseda prebudila.«

Georges je bil v jeziku mojster. Kadar je bil dobre volje, mu je bil bolj naslada kakor pa sredstvo. Izraze za nove pojme je stresal iz rokava. Občutljivo uho se je upiralo vsaki prisiljeni tvorbi, in kadar je rabil primerno besedo, je v duhu iskal po vsej zemlji. Prisluškoval je na Krasu in dolenjskih njivah, v zakotnih gorskih vaseh, med bovškimi pastirji in haloškimi viničarji, bil je povsod doma, takó v Beli Krajini kakor goriških Brdih. Natanko je razločeval razmejke med vasmi, kako tu zategnejo in tam naglašajo. Kakor da so mu bile vse strune skozi uho napete.

»V jeziku,« mi je počasi razlagal, »je taka zmeda, kakor povsod. Slovničarji bi radi razglasili diktaturo, pa žvečijo le naglase in varijo mrtve zakone. Pride pismouk, ki ga povsod slave, in zapiše „dobre in hudine“. Pravo učenjakarsko mrvarstvo.«

Georges je posilil kašelj in dolgo je trajalo, preden je zopet zajel sapo. »Ljudje se ne znajdejo. Veš, zakaj? Gosposki jezik izumira, ljudstvo sili na vrh. Sedaj se vsi silimo in pačimo, ker nimamo ne ušes ne moči, da bi zadeli pravo besedo.«

Zamahnil je z roko in se počasi odzibal. Oziral sem se za njim in gledal od daleč, kakò se mu je v solncu svetila plešasta glava, kadar se je odkril.

Proti večeru me je zanesla pot mimo njegove pritlične sobice v tesni ulici, kamor ni solnce nikoli posijalo. Pri oknu sem zagledal nasmejani, široki obraz.

»Že imam,« je zadovoljen pripovedoval, »opoldne se mi je posvetilo. V Zvezdi mi je križala pot čudovita deklica, gaze-lica! Lasje kakor zlato predivo. Samó pogledal sem jo in že sem imel besedo. — Popoldne sem prevedel še tisto Puškinovo pesem. Poslušaj!...«

Prečital mi je pesem z vročim glasom, kakor da bi bila njegova. Zadnjo kitico je dvakrat ponovil in me pozorno ošinil. Ni čakal sodbe, hitro je sedel k mizi in popravil prvi verz.

»Tako, zdaj se čuti utrip zvezde na nebu.« Pospravil je papirje in se prizibal iz veže.

Med kašljem, da se je razlegalo po tihi ulici, mi je smeje zagotavljal, da ne more več ostati doma. »Zaljubljen sem in sam ne vem v katero.«

Na kostanjih v Zvezdi so cvetele sveče, breze na grajskem pobočju so se ovesile z zelenjem, ko je Georges izginil. Okna so bila podnevi in še včasi ponoči odprta, papirji na mizi pospravljeni. Gospodarja nikoli doma. Iskali so ga po znanih krčmah, nikjer ga niso iztaknili. V maju se je šepetaló, da živi Georges pri Juditi.

Gospa Judit je odprla na vogalu ob široki cesti za nunskim zidom malo krčmo, kjer so na peščenem dvorišču rastle tri vrbe žalujke.

Popoldne sem se ustavil pred krčmo, od zunaj bolj podobno paviljonu kakor hiši. Žolte stene so od solnca in dežja pobledele, ponekod je že odpadal omet. Georges je zadaj na tesnem dvorišču valil sode.

»Vino sva kupila, pretočiti ga je treba.« Z zavihanimi rokavi se je sklanjal nad sodom, se napenjal, da se mu je bela glava oznojila. Ko ga je prevalil, mu je odbil čep in pričel natakati vino.

Z zavestnim smehljajem je hvalil: »Dobra starina, sem sam kupoval.« Ves je bil pri delu, kakor da je že od mladih dni krčmar. Poprašal je po znancih, kam zahajajo, a je bilo videti, da ga vesti posebno ne zanimajo.

Solnce je še pripekalo na razbeljeno pločevinasto streho. Georges je prisedel in se muzal. »Si naročil? Veš, vino imam,

pa rajši ne pijem, da nama ne zmanjka. Prejšnji teden sva morala dva dni zapreti.« Ko sem mu natočil, je slastno zvrnil.

Zvečerilo se je, ko je pretočil in zavalil prazni sod v kot. »Spim pod streho. Vroče je, dokler se streha ne ohladi. Ampak zjutraj, to je zame. V Tivoliju pojejo tiči, da bi slišal, kako se vabijo in oponašajo, na vse zgodaj me zbude. Potem pridejo mlekarice, zdaj jih že po korakih poznam. Včasih se od srca režim, ko poslušam, kakšne jim pometachi solé.«

Georges je postajal nemiren in je večkrat prisluškoval, če so že gosti v krčmi. — »Naduha me je kar minila, nobenih težav ne čutim. Prijazen dom človeku vse olajša.«

Znočilo se je in žarnice na cesti so se užgale. Stopila sva v krčmo. Bila je še prazna, le gospa Judit je sedela sama pri mizi. Njene žive oči so se šegavo ozirale po mizah in košaricah s kruhom, na katerem so se pasle muhe.

Georges je tiho sedel v kot in se vdano oziral vanjo, ki ga prvi hip skoraj ni opazila. Nato ga je s prijaznim nasmeškom vprašala, če je že pretočil in kaj bi večerjal. Zamahnil je z roko in se sramežljivo zahvalil.

Gospa Judit je svoje dni vroče ljubila in živela burno življenje v bohemskem stilu Fin-de-siècla, v času živčnih ekstaz, ko so njene vrstnice, med njimi Golue in Jane Avril, vzbujale na Montmartru občudovanje talentiranega pohabljenca, grofa Toulouse-Lautreca, kronista svojega časa. Judit je zgodaj razdrla prvi zakon, se zaljubila potem v mladega medicina in ga omrežila z ljubeznijo izkušene žene. Obdarjena z živahno fantazijo sta se opajala od romantike velemestnega nočnega življenja, pomanjkanja in razsipanja. Judit je sovražila urejeno življenje meščanskih družin, njihovo lažno moralo in neetičnost dobrodušnega zemljana. Pesniki in pisatelji so v njeni družbi iskali navdiha za simbole svobodnih in hrepenečih duš. Judit ni bila lepotica, a vsaka kretnja vročega telesa je izžarevala neusahljivo življenjsko hrepenenje. Po vi-harnih letih se je ločila od študenta z zadržanimi solzami in živela nekaj časa z njegovim tovarišem, človekom bolestne občutljivosti in slabotne volje, ki jo je z ljubosumnostjo nenehnih melanholičnih napadov utrudil. Ustrelil se je in Judit, ki se ga je prej že do grla naveličala, je mrliča vroče vzljubila. Mislila je, da se bo v solzah vtopila. Čez leto je stopila pred altar z mladim sodnikom, ki ga je omamila eksotičnost njene

preteklosti. V srcu se nista nikoli zblížala. Razočaralo jo je pusto in enolično življenje brez poleta in ekstaz. Razšla sta se kmalu z zadovoljstvom in se do njegove smrti nista pogrešala. Judit se je postarala, a ni ovenela. Veselo je stisnila Georgesu roko, ko se je nastanil pri njej.

Krčma je bila še vedno prazna, čeprav se je zunaj že zgostila tema. Judit je odšla v kuhinjo in Georges je postal zgovornejši.

»Gostje se ‚Pri nuni‘ res ne tarejo,« se je muzal, »prehudo konkurenco imava. Novi zakoni bi bili potrebni, da bi goste rajonirali. K nama se zatekajo mladi pari, žene, ki bi se rade skrile možem in možje z metresami. Zadnjič je v plohi pribežal iz Tivolija Konkordat s konzulovo ženo, z boopis. Bila je tako premočena, da ji je morala Judit posoditi srajco. Potem se je do solz nasmejala, ko sem ji prepeval okrogle popevčice...«

Georges je vstal in se odzibal k točilnici, kjer je pričel natakati steklenice. Preden je zopet prisedel, si je ogledal kitaro na steni.

Življenje, če ga je kaj, se pričinja ‚Pri nuni‘ precej pozno.«

Samotni koraki so se oglašali na tlaku, ko so se odprla vrata in sta vstopila mlado dekle in fant v mornarski maji. Stisnila sta se v kot, kjer ju je Georges pozorno ogledoval.

»Hišna iz vile čez cesto, fant je hlapec pri cirkusu, ki ga postavljajo onstran za konjušnico,« mi je zašepetal in se dvignil, da bi jima postregel. Nejevoljen se je okrenil, ko ga je prehitela Judit.

»Nočem, da bi se preveč smukala okoli njih...« Opazil sem, da se večkrat strupeno ozira na mizo v kotu.

Gostje so kapali. Nenadoma so se med smehom in truščem odprla vrata, prihajale so dame v večernih toaletah, obkrožene od mlajših in starejših gospodov. Spoznal sem junonsko postavo zdravnikove žene med policijskim komisarjem in stisitim bankirjem, živahno črnooko rusko emigrantko, prižeto k mlademu inženirju; hihitala se je bankirjeva žena pod roko z negovanim gospodom, ravnateljem industrijske družbe, in trudno so se smehljale rdeče ustnice bele lepote, o kateri se je vedelo, da ne ljubi moške družbe. Luč je osvetlila razigrane obraze gospodov in gospá, med njimi od nočnega hlada za-

rdela lica župana, ki je s sladkim obrazom zamahnil sošolcu Georgesu. Razvrstili so se skozi ozka vrata v posebno sobo.

Georges mi je pomenljivo pomežiknil: »Najfinejša družba. So ponoči drugače oženjeni kakor podnevi.«

Bilo je že kasno, ko se je tudi prednja soba napolnila z znanci in neznanci. Gospa Judit je oživela. Črna obleka se je dobro prilegala še vedno oblim bokom, njen glasni smeh je razodeval prebujeno veselje. Georges je pogosto vstajal in pogledoval za njo, kadar je odhitela v posebno sobo, odkoder se zaradi šumne zabave ničesar ni čulo.

Čez čas se je prismejala Judit in pošepetala Georgesu, ki jo je mrko zavrnil. Položila mu je dlan na ramo in mu sladko prigovarjala. Lahno je pobožal belo roko in se nerodno dvignil: »Naj bo, če boš sedela pri meni.«

Prerinil se je med mizami do kitare, jo stisnil na prsi in pričel preskušati strune. Lice se mu je razlezlo, od časa do časa se je oziral po gostih in zajemal sapo. Judit mu je nalila čašo, ki jo je izpil s svetlim pogledom, si nato obrisal napete ustnice in zapel. Strune so pele, Georges je vedno iznova ponavljal refren Schubertove pesmi, ki jo je sproti tudi prevajal:

..... pod tvojim oknom
zvenele* so slavčje pesmice...

Fant v mornarski maji je hišni poljubljal vrat. Čutil sem, da Georgesa ne moti več kričanje, ker poje le še za Judit. Smehljaje mu je natakala. Kri se mu je razcvetela na licih in kašelj ga je silil. Poskušal ga je utajiti in je povzdignil glas. Judit se je s skrbljivim očesom ozrla po gostih in mu dala tajno znamenje. Georges je utihnil, nato udaril po kitari in z basom zapel madžarski marš. Vrata posebne sobe je zastavil župan in s čašo v roki naročal: »Sekta, gospa Judit!«

Georges je otožno pogledal in zašepetal: »Samo dve sta še v kleti.« Judit je veselo zamahnila z dlanjo in se kmalu vrnila z naročajem steklenic. Georges je pričel drobiti okrogle, da so ga gostje obstopili in mu sproti polnili čašo. Županov sekt ga je omamil, da je izpremenil repertoar. Od okroglih popevčic je prešel na kosmate zbadljivke. Judit se je medtem izvila iz sobe in kmalu se je čulo, kako je pločevinasti zastor zdrsel

* Zveneti v pomenu oveneti.

na vratih. V posebni sobi, kamor so povabili Georgesga, so hlipale ženske in se hohotali gospodje. Do prvega somraka niso utihnile strune.

Zelenkasta svetloba je silila skozi dvoriščna vrata, ko smo obsedeli sami v zakajeni sobi. Georges je bil utrujen, da je s težavo in z ubitim glasom odgovarjal.

Judit je preštevala skupiček. »Ljubček, ali veš, da jutri lahko kupiva vino?« Georges je ponižal glavo in se le ponosno smejal. Tedaj je Judit prisedla, izpila zapored čašo za čašo, se nagnila čez mizo in podprla z dlanjo trudno glavo. »Georges, daj, samo zame, mojo,« je prosila.

Še enkrat je Georges vzel kitaro in dolgo poskušal, da ga je glas ubogal. Nato je s pridušenim glasom, skoraj šepetaje, z očmi ves v Juditi pričel bolj recitirati kakor peti.

» — — — — —
zvenele so slavčje pesmice.«

Judit je zamaknjeno prisluškovala in se ni ves čas premaknila. Jutrnji hlad nas je zajel, na dvorišču so se že razločila zrna sivega peska. Nenadno je pričela Juditina glava polzeti ob belem laktu, telo se ji je streslo in pričelo drgetati v krčevitem plaču. Georges je široko odprl oči in jo gledal kakor dete. Padla mu je glava na prsi, po zabuhlih licih so mu drsele solze.

Tiho sem zapustil krčmo in se previdno ozrl na dvorišču. Sedela sta že kakor prej, nad pločevinasto streho so rdele zarje, v Tivoliju so žvrgolele tice.

Veselo junijsko solnce je oblivalo visoko baročno pročelje nunske cerkve in prostrani tlakovani trg. Bela krila deklet, hitečih v cerkev, so se svetila na stopnicah. V gneči se je prikazala Georgesova obrita glava.

Ko se je ustavil, se ni mogel odkašljati. Hreščalo mu je v prsih, dušil se je, da ga je zanašalo. Zvedavo so se ozirali ljudje in se mu izogibali. Naposled se mu je posrečilo, da je izpregovoril.

»Preselil sem se, zdaj sem zopet doma! Konec!« Upiral je vame rdeče obrobljene oči in se utrujeno smehljal.

Čakal sem, da se je zopet odkašljal. »Pričelo se je s cirkusom. Zvabili so jo, da je šla gledat atleta Sokića, ki se je vsak

večer metal v cirkusu. Hudič ve, ali ga je sama povabila, ali kako, da ga ni bilo moči odgnati od „Nune“. Pravili so mi, da ga je gledala kakor začarana, kadar je napenjal prsi pred njo in se ji priklanjal, ko je koga položil na hrbet. Sprva je prihajal še spodobno opravljen, potem se ni brigal za to; sedel je v maji za mizo, da je kazal žilavi vrat in roke kakor polena. Pomisli, Judit, ki so jo pesniki slavili in opevali, mu je sedela skoraj v naročju. Tisti hlebci na njegovih rokah so jo elektrizirali. Prosil sem jo, svaril; kakor da je gluha. Kadar je prišel, se ni premaknila od njegove mize. Za pijačo ni dal nikoli, pojedel je pa pol teleta. Veš, obračalo se mi je, če sem ga pogledal. Vihal je zamazane črne brke, polagal je temu belemu golobčku šapo na vrat. Vse noči sem jima igral. Jokala je pred mano, češ da se mi meša, in me je vsak večer iznova preprosila. Vse mine, ti pa ostaneš, tako mi je svirala in se mi tepčku dobrikala.«

»Pred sinočnjim mi je zavrelo. Pel sem in igral. Vpričo mene jo je stisnil k sebi. Če bi bil videl, kako se je tresla. Od jeze mi je počila struna. Nič. Oklenila se ga je okoli debelega vratu in se kljunčkala z njim. Prijel sem kitaro, udaril in jo sesul v solnčni prah.«

Zopet ga je napadel kašelj, da se je prestavljal po tlaku. Počasi je prišel do sape in še enkrat pristavil:

»Zdrobil sem kitaro v solnčni prah.«

Ni bil videti potrta. Oziral se je po svetlem trgu, kakor da so sanje minile. Kasneje sem ga slišal, kako se je zopet ustavil sredi ulice in se otepal s kašljem.

Jeseni je zbolel in je dolgo ležal v bolnici. Ko je burja rožljala s suhim listjem v Zvezdi, sva se srečala. Zdelo se mi je, da se je pomladil, ko mi je z nasmeškom stisnil roko.

»Pošteno so me opravljali, kaj ne?« — Zamahnil je z roko in se široko postavil. »Čudna reč. Tako me je stisnilo, da si nisem mogel pomagati. Kar nenadoma je prišlo.

Tiste čase mi je bilo tako dolgčas po kitari, da nisem vedel, kam bi se dal. Zahajal sem k Metki „Pod Skalco“ in premišljal. Pridem neki dan zjutraj, mislim, da je bilo okoli devete in sedim sam za mizo. Velike solnčne lise so ležale po sobi. Gledam in premišljam. Če bi imel kitaro, bi ne bilo nič. Sprva se mi je zdelo, da imam mreno na očeh. Naenkrat je

pričel pod mizo pred mano skakljati majhen, zelen možiček, ni bil pet prstov visok. Tako se je premetaval, da sem kar gledal. Potem je pričel plezati po nogi navzgor. Nobena veverica ga ne bi mogla oponašati. Ko je bil pod vrhom, se je prekopicnil na tla in že sta bila dva. Ne dva, pod vsemi mizami so skakljali in napenjali med nogami tenko vrvico, po kateri so se prevračali kakor zlodeji. Kamor sem pogledal, vse je migljalo. Smejal sem se, da bi bil skoraj počil. Naenkrat se izpod mize v kotu vsujejo majhni patri z rdečimi škarnicli na glavi. Gledam in gledam. Za sabo vlečejo zvezanega človeka in ga razpno med miznimi nogami. Kaj so vse počeli! Zbadali so ga s šivankami, žgačkali po podplatih, ščipali z razbeljenimi kleščami, vtikali mu od zadaj vile, skakali po njem in se smejali. Potem so mu pričeli vleči jezik iz ust. Vlečejo in vlečejo. Jezik je bil tako dolg, da so ga dvakrat okoli miznih nog ovili. Nato priskakljajo zeleni možički in odrežejo človečku jezik. Patri so zagnali jezik pod drugo mizo, kjer so sedeli kuharčki v belih predpasnikih, z belimi tiarami na glavi. Tedaj sem se razjezil, pričel vpiti, da naj puste človeka v miru. Skoraj pobesnel sem. In veš? Kakor ose so se zagnali možički in patri, splezali po nogah na mojo mizo in prvi pater, zavaljen kakor prošt, z rdečim škarnicljem na glavi, mi je pričel pljuvati v obraz. Zvrtelo se mi je. Prebudil sem se šele doma.

Ko sem odprl oči, sem zagledal pod stropom strašanskega divjega kozla. S peči me je poskušal nabosti. Umikal sem se, pa mi je zlodej pred nosom nastavil nogo. Mižim, a ne morem mižati. Neprestano moram gledati tisto nogo pred sabo.

Zavedel sem se šele v bolnici in zagledal Felicito.« — Georges se mi je zvito posmehnil.

»Nova ljubezen?« — Georges je smeje zamahnil z roko.

»Pljučnico sem imel. Dolgo sem ležal, Felicita je skrbela zame kakor za otroka. Ampak tisto „Pod Skalco“ je bilo le imenitno. Vse naše simbole sem videl, kozel je pa največji.«

Zadovoljno se je muzal, ko je odhajal pod ogolelim drevjem.

Zapadel je visok sneg in segal skoraj do Georgesovega okna. Ker ga je doma zeblo, je preživljal popoldne v kavarni »Zvezdi« in prevajal basni Krylova.

»Gledam ljudi skozi okno in verzi se mi sami vlivajo. Kakor da so šele danes napisani zanje,« je pripovedoval zvečer.

Dan za dnem se je za širokim oknom smehljala obrita glava.

Neki dan je poledica prevlekla tla, in ko je proti večeru Georges stopil iz kavarne, mu je na pločniku spodrsnilo. Sedel se je in se ni mogel dvigniti. Ljudje so se ustavljali in se smejali poznanemu šaljivcu. Poskušal se je dvigniti z rokami, toda v gležnju ga je skelelo in zatekalo. Čutil je, da si je zlomil nogo. Prosil je ljudi, da bi mu pomagali, pa so ga smeje zavračali, naj jih nikar ne vleče za nos. Pristopil je stražnik in mu zagrozil, da ga bo odvedel na stražnico.

»Se ne upiram, samo rešilni voz pokličite!«

Stražnik je postajal nestrpen in obljubljal, da ga pretepe. Georges je zagotavljal, da ima zlomljeno nogo in je smeje pristavil, da bi se dal tudi pretepti, če bi potem poslali po voz. Stražniku se je pridružil še tovariš, in gneča radovednežev je z glasnim krohotom poslušala Georgesove zbadljive opazke o zakonitem krščanskem usmiljenju. Eden izmed stražnikov ga je od nestrpnosti udaril. Tedaj je slučaj prinesel mimo doktorja Čofarja, ki je otipal nogo in potrdil, da je zlomljena. Stražnika sta se upirala, da bi zabrisala zmoto, naposled sta vendar poklicala voz. Ko so naložili Georgesga, ki se je še v vozu zmagoslavno smehljaj, je gneča tako narasla, da je zaprla pot. Dame v dragocenih kožuhih so se gnetle med meščani, ki so vse vprek obsojali početje z Georgesom in se glasno zavzemali zanj.

Ko se je pričel voz pomikati, so se razmaknila vratica in široko Georgesovo obličje se je posmejalo skozi špranjo. Potisnil je roko do zapestja iz voza in pozdravljaj zbrane.

»Zbogom, prešički!«

Ljudje so za hip onemeli, takoj nato pozabili stražnika in se kosali v priimkih, ki so deževali na voz. Le dama iz literarnega salona je premišljeno vzkliknila: »Originalno, ampak neokusno!« Georges tudi nje ni več čul.

Šele spomladi se mu je pozdravila noga. V svežem jutru pod belimi oblaki sem ga srečal s palico. S težavo se je premikal, da se mu je čelo oznojilo. »Počivati bi moral, pa ne

pesnik — živela poezija!« Kakor hrast zdravi Demjan Bjedni je v svoji borbi za »rabočuju dolju« in za kolektivno srečo ljudi skoraj prenehal biti osebnost, a Baudelairu je bila poezija stvar njegovega mizantropskega solipsizma:

Lecteur paisible et bucolique,
Sobre et naïf homme de bien,
Jette ce livre saturnien,
Orgiaque et mélancolique.

Razpeta med vsemi temi skrajnostmi in protislovji je umetnost zmeraj določala svojo vrednost in svoj pomen edino po svojem odnosu do objektivne resničnosti, ki je bila, je in bo vsem mistikom in agnostikom navkljub zadnja instanca človeških dejanj. Nervozno in tipajoče se je umetnost usmerjala po skritih silnicah, ki delujejo na dnu vseh dogajanj, se jim stalno izmikala in spet prilagajala ter se ni mogla nikdar nikoli oteti iz čarobnega kroga našega tostranskega trajanja, v katerem je nazadnje zmerom obstala pred poslednjim, odločilnim razpotjem: za ali proti resničnosti. V boju *zoper* resničnost je bila umetnost človeštvu krvnik in grobar, je vedno znova prestopala meje patologije in kriminala ter je škorpionsko ugonabljal sama sebe. V borbi za resničnost, ki je bila obenem borba za njen lastni smisel in obstoj, je bila umetnost v resnici stvarnik in vodnik, je bila in je še dandanašnji napoved in priča tistega končnega, dejanskega počlovečenja ljudi, ki ni le sen in utopična želja, ampak konsekvence žive realnosti in družbena neizbežnost.

M A S K A

GEORGESOVA TO IN ONOSTRANSKA. — JUŠ KOZAK

»Nocoj bi se rad razgovarjal z zagrobnimi prebivalci.« (Ostrovski.)

Georges je bil narodni pevec in še ni pričel trohneti. Toda zemlja mu pritiska na koš, da se ne more odkašljati. ponoči vstaja, da bi se nasrkal zraka in si olajšal stisko v prsih.

Pod zvezdami, ko niti dih ni vznemirjal žalujk in cipres, sem zagledal njegovo belo glavo pred jamo. Snažil si je rokav. Nekaj časa me je neverno gledal, kakor da me ne spozna. Potem mi je veselo ponudil roko: »Vsaj eden se me je spomnil.« Njegova dlan je bila hladna, da me je zmrazilo.

Sklonil se je nazaj in se zazrl v temine. Šepetaje se je pogovarjal sam s seboj in se obračal za zvezdami. Niti besede nisem razumel. Potem je sklonil glavo in se primaknil bliže: »Svoj meridian iščem.« Napel sem ušesa, da bi zvedel skrivnost človeške konstelacije. Tisti hip ga je pretresel kašelj, da je odmevalo votlo med marmornimi stebri. Težko je sopesl, videlo se je, kako se mu napenjajo rebra. Nehote sem se zdrznil in se za korak prestavil nazaj. Stisnil me je za roko in mi dal znamenje, da naj počakam. »Kašelj mi dobro dene, spodaj me ves dan duši, ampak noga! Kadar se vreme izpreminja, me neznanško daje v členku. Od bolečin se premetavam, da sem vso jamo razril.«

Molče sem ga poslušal. V grlu se mi je od tesnobe nekaj zataknilo, da nisem mogel iztisniti glasu. Tedaj me je Georges potegnil s seboj na nočni izprehod.

Begale so me čudne, sencam podobne postave in plašno sem ustavljal korak.

»Potrpi, kmalu se privadiš med kostmi,« me je tolažil. »Prvo noč nisem ne videl ne slišal. Taval sem za drugimi, kakor slepi glušec. Sedaj gledam skozi temo in spoznavam zemeljsko kemijo. Puškina sem šele v jami prav občutil.«

Pokazal mi je z roko: »Poznaš? Tam stoji tvoj zamerljivi oče, ki mi ni maral več dati vina, ker sem mu enkrat zabavljajal čez črnino. Še meni se ni nos tako povесil, če mi je kdo verze popravljal.«

Ne daleč od naju sem zagledal nepremično, navpično senco.

Stopila sva med nizke grobove, posejane z dišečimi narcisami, nad katerimi so se sklanjala tiha dekleta.

»Vrtovi usmiljenih sester,« je dejal Georges in se ustavil. »Vsako noč plevejo svoje gredice in se pogovarjajo z nerojeno deco. Poglej jih, kako se smehljajo spominom, ki so jih s sabo prinesle.« Pričel se je ogledovati. »Felicite še ni. Ko me je prvo noč zagledala, se mi je od srca zasmejala. Stregla mi je takrat, ko sem ležal v bolnici za pljučnico, in še sedaj ni pozabila, kako se mi je bledlo, da srkam guljaž skozi dolge makarone. Kolikor sem se napenjal, na noben način nisem mogel soka potegniti vase. Felicita mi je zmeraj prestavljala skledo in le njen smeh me je ozdravil. — Kakšno dekle! Lasje so ji zrasli do tal. Škoda, da mi nisi prinesel kitare.«

Smeje se je sklonil bliže in tiho zapel z zamolklim basom.

Lučše bylo-b ne hodit'

Lučše bylo-b ne ljubit'...

Tedaj sem vedel, da je Georges na novo zaljubljen.

Zapustila sva dišeče gredice in se premaknila med grobovi. Georges mi je položil roko na ramo in mi pričel zgovorno pripovedovati.

»Nikoli se še v življenju nisem tako imenitno vozil, kakor tisti dan, ko ste me naložili na pogrebno kočijo. Nekaj časa se mi ni ljubilo odpreti oči, poslušal sem, kako je ubrano škrabljal, ko so črvi razjedali lakirani les. Šele pred »Totenbirtom« me je premagala radovednost. Krčmar je pritiskal nos na okno in prezirljivo gledal beraški pogreb. Saj ni bilo deset ljudi. Ko pa je zagledal vas, penate, seveda Čofarja in Konkordata, se mu je obraz kar razlezel. Obrnil se je in poklical Tilko, sladko dekletce, ki me je večkrat oštela za kakšno kosmato. Videl sem, da ji nekaj naroča. Malo se mi je stožilo, da me ne bo med vami.

Pod viaduktom, kjer se je voz ustavil, sem se moral smejati. Ob cesti je vodil mož debeluško za pod pazduho in ji cukreno prigovarjal. Neki dan sem ju bil srečal v Židovski ulici, ko sta se neusmiljeno pretepala. Mož je ravno udrihal po ženi, ki ga je s povzdignjenimi rokami prosila, da naj neha. Ujezilo me je. Iztrgal sem dedcu dežnik in ga pošteno oplazil. Ali misliš, da mi je bila baba hvaležna? Pričela se je dreti, da me nič ne briga, če jo mož pretepa, da je taka njegova pravica. Hotela mi je izviti dežnik in se nad mano maščevati za moža. Še na vozu sem se moral smejati, ko sem ju zopet zagledal, kako zavijata Filemon in Baucis, zvesti zakonski par k »Tonetu.«

Začuden sem poslušal Georgesove dovtipe. Razumel je, zakaj ga pogledujem in se mi skoraj očetovsko zasmeljal.

»V jami ne zraste iz martinčka krokodil. Tebe bi mikalo izvedeti same globoke skrivnosti. Eh, fant, ne bodi romantik! Dante je imel svoj pekel in svoja nebesa. Naš svet je drugačen. Mi hodimo med čisto navadnimi človeškimi kostmi, kakršne so prinesli iz mesta. — Jaz nisem bil nikoli entuziast. Zmeraj sem dobro vedel, da so življenje same preproste, včasih zelo umazane zadevščine. Ne rečem, da ni tu notri glav, ki bi lahko

svet razrile, ampak povečini, boš videl, so jih zakopali že precej oglodane.«

Približala sva se grobnici iz črnega marmorja. Georges je s čudno lahkoto dvignil kamen in mi odkril prazno temino. »Tega spodaj ni več. Sprhnel je še tisto noč, ko so nad njim zaprli pokrov. V Gorici sva bila še dobra znanca; ko pa je po vojni postal ravnatelj močnega trusta in je dvakrat zlomil delavske štrajke, me že ni več poznal. Na cesti je gledal vame, kakor bi zijal skozi okno. Včasih je snoval velike zločinske naklepe. Zadnjo pomlad svetovne vojne me je neko noč povabil k sebi v tesno izbo v Mačji stezi. Razložil mi je načrt, kako bi zastrupili cesarsko mesto. Kupili bi hišo v predmestju, kjer je ob glavni cesti speljana vodovodna cev. Jaz naj bi se naselil v tisti hiši, kopal do cevi in zastrupil vodo z bakcili. Sprva sem mislil, da se mu blede, ko pa sem videl, kako mirno žveči cigaro in se zadovoljno smehlja v zid, sem vedel, da si je sam izmislil peklenški načrt. — Hm, v revolucijah se Herostrati razplode kakor gobe, potem jih gliste hitro prekvasijo.«

Georges se je vsedel na kamnitni okvir grobnice, da bi se odpočil. Pokazal je predse. »Tam je ležal starec, ki so mu bile nekoč ženske igračke; ga tudi ni več. Čim huje ga je razjedal rak, tem bolj poželjivo je gledal za telesci. Veš, Felicita pozna vse te domače in tuje živalice, ki se zaležejo v človeku. Koliko je tega mrčesa, ki ga na onem svetu še ne poznajo. V tvojih jetrih, prijatelj...« Krčevito sem napel uho in prisluhnil...

Georges ni izgovoril, pomežiknil je in me odvedel med križi in stebri k prostorni grobnici. Spodaj sem zagledal nekoga, ki se je na vso moč trudil, da bi se zravnal. Zvijal se je in napejal, da so se mu pene nabirale na ustih, a se ni mogel za las premakniti. Spoznal sem ministra, ki je tisto noč krokal pri Juditi. Zvedavo sem pogledoval Georgesga, ki se je ves čas hudomušno posmehoval. »Ali ne vidiš? Bolje poglej. Oblekli so ga v frak, pripeli mu vse zvezde na prsi, a nogavice so mu pozabili natakčiti. Mrliški možje so bili pijani, kropilci pa tudi niso videli, da je bos. Sedaj ga zebe, rad bi skrnil noge v hlače, pa se ne more vzpeti. Na onem svetu je imel velik apetit. Navduševal se je za vse ideje, v kraljevem salonu je koketiral z Marxom, na shodih je razlagal ljudstvu božje postave, iz dobička pa je kupoval lepe parcele in dobre valute.«

Nekaj časa sva stala molče in strmela v grobnico. »Ne bi ga spoznal,« sem šepetaje pripomnil Georgesu, ki je skomizgnil z rameni. »Bil je tič! Rad je imel okrogle popevčice in vselej je dobro plačeval, kadar sem mu jih pel.«

Sprva, ko sem se domislil Judite, sem še okleval, ali bi vprašal Georgesesa, če jo je že srečal. Potem me je premagala radovednost.

Georgesu se je posvetilo v očeh. »Prišla je tako utrujena, zasopla in razdejana, kakor da se je zadnja leta v življenju po robidovju potikala. Njeni boki so čisto splahneli, koža porumenela, lahti, s katerimi je tako sladko objemala, same kosti. Nedrija kakor posušeno grozdje. Vsa izgubljena je hodila naokoli, ne vem, koga je iskala. Tri kapljice krvi je imela še v srcu in še te ji niso dale miru. Neko noč se je vsega naveličala. Vzela je lastno srce in izpila tiste tri kaplje.«

Georges me je vodil za roko med nizkimi krtinami in prišla sva do zapuščenega groba pod zidom. Plitva zemlja se je razmaknila in zagledala sva bele kosti, ki so včasih nosile koprnečo Judit. Georgesesa je pred grobom minila hudomušnost, sedel je in podprl glavo z dlanmi. Ko je dalj časa molčal, se je počasi dvignil in pritajeno vzdihnil. »Samo pevec ostane ženski zvest. Vsi drugi, bankirji in atleti, hlapci in generali jo zataje.«

V hipu se je zopet izpremenil, tlesknil s prsti in se po stari navadi široko obliznil. »Pojdi, pokažem ti onega, ki se s hudičem heba.« Krenila sva od zida nekam proti sredini. Vedno bolj pogosto so nama sence zastavljale pot, umikal sem se med grobove, Georgesu pa niso delale ovire in mirno mi je spotoma pripovedoval.

»Bila sva sošolca. Rdečelas, pegast dečko, zmeraj pri knjigah. Potem se leta in leta nisva videla, izgubil sem ga iz spomina. Na svojih potepanjih sem zabredel v hribovsko vas nad Tuhinjsko dolino. Večerne sapice so pihljale čez zelene senožeti, nad visokimi mecesni je žarelo nebo, ko sem se ustavil v bregu in vprašal zastavno grabljico, kdo je zgoraj za župnika in če je doma. — »So, pa niso,« se je zasmejala tako belo, da sem se še parkrat ozrl za njo. Na hribu je bilo komaj prostora za cerkev in farovž, če bi ponoči stopil malo bolj na široko, bi se skotalil navzdol. Župnik je bil visok človek, koščen in zamišljen. Rdeči lasje so se mu ježili kakor krtača. Pri ve-

čerji sva se zopet spoznala. Govoril je čisto pametno, natakai pošteno, čeprav sam ni pil. Še zapel sem mu ponoči. Drugo jutro me je prebudilo zvonjenje. Ko sem odprl oči, sem bil ves v solncu. To me je spravilo v tako dobro voljo, da sem se hitro opravil in stopil k njegovi maši. Malo me je vleklo, da bi še enkrat videl tisto deklino. Sedela je v prvi klopi, in čeprav sem kašljal, da so se vsi ljudje spogledovali, se ni marala ozreti. Sprva še opazil nisem, da je že pri povzdigovanju konec maše. Ljudje so pričeli odhajati, župnik pa je stal pri oltarju in sršel v zid, kakor bi nekoga preganjal. Kasneje sem zvedel, da so ljudje že vajeni njegovega maševanja. Pri obedu sem ga vprašal, zakaj se pri povzdigovanju ustavi. Čisto resno se mi je izpovedal, da se mu vselej pri povzdigovanju pokaže hudič, se mu pači, da ne more zavžiti Njegovega mesa in krvi. Dejal je, da je bilo mnogo pravih spoznavalcev, ki so imeli opravka s hudičem, in da se je sedaj lotil tudi njega. Zarotiti ga hoče pred oltarjem, da bo Cerkev očiščena, in da bo lahko zopet povzdigoval. Želel sem mu, da bi ga čimprej zadavil in s polno čutaro sem se spustil proti Črnemu grabnu. Nič več nisem slišal o njem, ne kako je hudiča zagovarjal, ne kaj drugega, dokler ga niso prestavili v mesto. Tako se je posušil, da je vse viselo na njem. Revež se je zarotil, da ne bo prej umrl, dokler ne izžene hudiča iz Cerkve. In res ni umrl. Vse noči ga preganja, ne da počivati kanonikom, ne škofom in župnikom, še mežnarje goni iz jam. Pravi, da ga bo strl v kosteh sv. Cerkve, ker ga v njenem živem telesu ni mogel zadušiti.«

Kričanje nama je udarjalo nasproti, ko sva stopila med menihe in duhovne. Vse vprek so se prepirali, nekateri v rdečih talarjih, drugi v oguljenih črnih suknhah in meniških kutah. Visoko na grobu je stal rdečelasi in dokazoval: »Že Gregorja je izkušal, toda on se je pobratil z njim in ga je pustil poleg sebe vladati. Tudi Asiški ga je videl v cerkvi. V samoti se mu je prikazoval in se mu ponujal. Frančišek ga je poskusil izgnati iz Cerkve z ljubeznijo in odpovedjo. Še brate je zbral, da bi ga preganjali, a zaman. Inocenc ga je na lateranskem koncilu slavnostno introniziral. Luter mu je hotel zlomiti roge, pa se mu je vtihotapil v novo Cerkev. Podnevi in ponoči se je boril z njim Loyola, dokler ni spoznal, da so vse muke zaman in je sklenil z njegovimi ukanami poveljati Cerkev in papeža. Nje-

gove trume so na tridentinskem koncilu razglasile, da bo po-
slej služil božji slavi.«

Majhen možiček, ki ga nisem mogel spoznati, mu je segel v besedo. Zamahoval je s koščeno pestjo in divje kričal: »Teza, antiteza! Cerkev je hudiča rodila, Cerkev ga je skopila.« Hrupno so se režali duhovni in rdečelaslasi je zaman lovil sapo, da bi jih prevpil.

»Naš Mefisto,« mi je zašepetal Georges, »sedaj draži here-
tika, pa boš videl, kmalu se zažene v kanonike in jih prične
zdelavati, da se bodo vsi poskrili. Vsako noč se zrine na sredo
in zadnji utihne.«

Mimo se je prisukal šenklaški organist in se smejal, da mu
je migala kozja bradica. »Ar ... Sir ... Sirculus mysticus.«

Georges se je ves čas hehetal, ko je poslušal razburjeno
debato. Med tem sem zagledal malo vstran pod žalujko glo-
boko zamišljenega starca, ki se mu je brada ovijala okrog nog.
Pokazal sem ga Georgesu. Tiho mi je pojasnil: »Slavni prati-
kar, stari Blaznik. Sedaj sestavlja velik horoskop slovenskemu
narodu.«

Duhovni so se gnetli okoli rdečelasega, skakali po grobovih,
da bi se laže vtaknili v prepir. Midva sva se izmaknila in zavila
proti križu, od koder se je raznašalo otroško petje. Večkrat
sva se morala ustaviti, da se je Georges lahko odkašljajal.

Okoli križa so se gnetle množice. Sladki, zveneči glasovi
otrok so gostoleli med koščeni prebivalci grobov. Na sredi
je stal postaren učitelj in se s širokimi zamahi trudil, da bi
izvabil iz pevskega zbora najnežnejše občutke. Radoveden sem
pospešil korak in nenadno je okoli mene vse utihnilo. Šele ko
je Georges prisopihal za mano in me oštel, zakaj mu uhajam
naprej, sem zopet spregledal.

»Veliko svečanost pripravljajo,« mi je govoril za hrbtom.
»Našega Neznanega junaka bodo slavili. Vse pevske zборе so
zbudili; 150 let že počiva dirigent, ki vadi sedaj z otroškim
zborom. Mesece in mesece so stikali po jamah, da so zbrali
veterane in gasilce, Marijine družbe in telovadce, narodne noše
in Matičarje. Samo Neznanega junaka še nimajo in ga povsod
iščejo. Tudi mene so povabili, pa sem se izgovoril, da nimam
kitare. Ampak mojo pesem, ki sem jo sam po Flajšmanu har-
moniziral, so mi pa le ukradli.« Georges mi je dal znamenje in

prisluhnil. Otroci so se trudili, da bi čim bolj prisrčno zapeli.

Ena tička perferlela, ker ni mogla več leteti,
je na vertu obsedela, ima ferlugo zlomljeno.

Sterta je, oh, sterta je perutica...

Georges je nejevoljen zmajeval z glavo. Okoli naju je vse oživelo kakor v panoptiku. Strumno so prikorakali mimo gasilci, telovadci so širili prsi, narodne noše so urejale slavnostni prostor, dirigenti so begali za svojimi pevci, igralec se je učil deklamirati iz trebuha, poročevalci so zapisovali. Tedaj je h Georgesu pristopil Petriha, da bi izvedel njegove misli. Georges je šaljivo položil prst na usta: »Velik mojster si, prijatelj medvrstičar, ampak jaz sem rojen v znamenju Cenzure.«

Smeje sva se rinila med gnečo, ko je nenadno poklical Georgesu glas od zadaj. »O, mrha!« Namuznil sem se znamenju, prisrčnemu Georgesovemu pozdravu in zagledal na njegovih plečih koščeno dlan.

»Barbko sem srečal,« mi je pravil kasneje. »S tem škratom sva hodila skupaj v šolo in se od takrat nisva pozabila. Kar gorela je od zdravja in korajžna je bila, kakor da ni naše krvi. Potem je bila učiteljica in se je zavoljo svoje odkritosrčne besede potikala po vsej naši zemlji, po vseh hribih in dolinah. Nazadnje je vendar opešala. Iz zakotne gorske vasi so jo prinesli k materi brez zob in brez las, kakor živega mrliča.«

Obsedela sva pod cipresami in od strani opazovala slavnostno gnečo. »Na tem svetu se počutiš bolj domačega kot na onem. Tam sem bil zmeraj suh kakor poper.« Komaj se je zasmejal, ga je posilil kašelj. »Če sem pel, ni zmanjkalo pijače. Veš, revščino sem od nekdanj sovražil in me je včasih prekleto zaskelilo, kadar se je Spada bahal z denarjem in odpiral svoj portfej. Kako je imel zložene tiste papirčke po deset, po sto, po tisoč in zadaj še zlat in srebrn drobiž. Takrat sem že vedel, kaj je denar, ampak prepozno. Še veljavne socialiste, ki so znali »Kapital« na pamet, sem videl, da so imeli boljši nos za kupčije kakor za delavske pravice. Ali ni Cerkev kaj dobro spoznala, da ne verujejo ljudje v nobeno čednost, še v večno uboštvo ne, če jim ga pridigaš suh kakor cerkvena miš? Prijatelj, brez denarja ostaneš na onem svetu samo ideja in boš zmeraj zadnji. — Pri nas ti ni nikoli treba iskati po žepu. Jaz sem bil tega vaju že od prej, ampak nekateri so se težko privadili. Pred-

včerajšnjim so ondile zakopali ženico, ki je imela spodaj v kikli zašite tisočake. Že prvo noč so jih snedle podgane. Stari Smerajc je prinesel v berglah zložene cekine. Če jih poslušáš, kar verjeti ne moreš, kakšna trgovina je življenje. Dolgi Piškur, ki je bil v Trnovem najbolj premožen in tudi najbolj pobožen, ni pustil zabiti v sinovo krsto novih žebeljev, ampak je poiskal vse stare cveke na podstrešju, češ da še bolje drže. Ampak, to so samo mali! Slišati bi moral skrivnosti, ki jih pripovedujejo veliki precejevalci funtov, potem bi vedel, kakšne številke brne po zemeljskih žilah in iz kakšnih semen poganja dobiček. Vse jim pride prav. Od svetništva pa do olupkov. Zdaj šele vem, zakaj je curljanje človeške krvi najcenejša muzika. Pri nas je požrešnost le še spomin. Zlata in demantov je v teh jamah vse polno kakor smeti, pa se nihče in nikoli ne zmeni zanje. Res je, da imajo nekateri bolj prostorne jame, a nas to nič ne briga; tu se lahko prestavi vsak kamor se hoče. Čudno, da se človek prične šele takrat, kadar je brez denarja. Vidiš, mi smo najmodernejša socialna država. Včasih sem se vam potihoma smejal, kadar ste pri »Štrajzlu« stikali glave in se menili o tistih časih, ko bomo vsi enaki in ne bo nobene lastnine, pa tudi ne poželjenja po njej. Zdaj je pa res tako in se pesem ni zlagala.« Georges se je obliznil in pričel utripati s prstom kakor bi igral na kitaro. Z votlim glasom mi je pel na uho.

„Tam nej žalast, nej skørbi,
jen tūdi ne špõtira,
kral pør petlarji leži

pa sè prav nèč na zbèra,
jen vsak glavač kakor bahač,
pa nèč dørgač.“

Opojno je zadišalo po vrtnicah in cvetju, drug veter je potegnil in vlažna meglica naju je ovila. Georges je zaskelilo v nogi, stisnil je ustnice in dolgo sem moral čakati, da je lahko zopet vstal. »Pojdiva k zidu, kjer ni megle,« me je vabil, »tam ti pokažem našo edino alegorijo.« Vso pot se mi je zvito posmehoval.

Dospela sva v temačen kot med vlažnimi zidovi, ob katerih je ležala dolga vrsta pokojnih, koščenih mož, vsi s prekrižanimi rokami, s pokončnimi prsti na nogah. Skoraj zeblo me je, tako mrzla je bila tišina. Spoznal sem nekatere iz davnih in komaj minulih dni, ki so vodili množice. Daljši in krajši, nekateri bolj, drugi manj razloženih kosti. Ležali so nepremično v družni pajdašiji, kakor košci pod kopico.

»Tukaj se redko kdo ustavi. Tega kraja se vsi izogibajo,

ne vem ali iz spoštovanja ali iz strahu. Ta na levi je umrl za vodenico, oni drugi za sladkorno, nobenega pa niso prinesli preluknjane s kroglo.« »Ampak nekaterim se še kri pozna na dlaneh,« sem vzkliknil in s pogledi pričakoval odgovora. Georges je samo zamahnil z roko: »Za ljudsko srečo teče strašno rada kri.« In že me je hudomušno potegnil za rokav.

Na sredi med okostnjaki je ležalo nežno dekletce, odeto v demantni pajčolan. Zgrozil sem se in vsega me je pretreslo. Čudna bojazen mi je zaprla besedo. Deklica je imela dva obrazka. Zdelo se mi je, kakor da se je v meni nekaj zrušilo in sem ves prazen. Hotel sem nazaj, a nisem mogel premakniti noge. Od daleč sem čul Georgesov glas. »Saj sem ti pravil, da je to alegorija. Fino dekletce z dvema obrazkoma, eden Svoboda, drugi Pravica. — Tako so se imeli radi, da je z njimi umrla.«

»Še nisi zrel za nas,« mi je smeje oponašal Georges, ko sva zapuščala mračen kot. »Kaj če bi še vedel, koliko ljudskega trpljenja in človeških bolečin je premešanih s to prstjo.«

Georges je nenadno stopil s steze in zavil skozi trave, kjer sem ga s težavo dohajal. Med nizkimi in odprtimi grobovi sem moral paziti na vsak korak. »Sedaj sva nad katakombami,« je dejal, ko se je ustavil. »Ta tla so tako prevrtana, kakor da so vse krti prerili. Same nemirne duše spodaj.«

Stala sva v temini pod smrekami. Zunaj na levi so šumele sence, do naju se je čulo zadirčno prerekanje. »Tam je vojska,« je dejal Georges, »včasih, kadar mi je dolgčas, se grem sam prerekat. Učenjaki se bijejo za naglase in človeško besedo, leta in leta tečejo slovstvene pravde, saj se jim nikamor ne nudi.« Tedaj sva čula razločno: *Jest sem nag is maternega tela na svejt prshel, inu tudi nag kje pojdem.* »Aha,« se je smejal Georges, »so že pri Pohlinu, če ga bodo razjezili, bo s koščeno roko trkal ob križ in se bo naredil, kakor da ne sliši: »*Kedu nas klizhe, kedu nas klizhe!*«

Georges se je nečesa domislil in se pričel muzati: »Včasih se je tudi na onem svetu lepo živelo. Posebno takrat, ko sem bil pri Borzi dela in sem v tisti izbi v Gradišču, kamor se je kar s ceste prišlo, službe delil. Zmeraj sem se čudil, nikoli nisem mogel čisto razumeti, zakaj se ljudje tako k delu silijo. Včasih, kadar sem ponoči predolgo pel, sem drugi dan vse

zmešal. Enkrat vem, da sem čedno kuharico poslal k advokatu v pisarno in izučenega mehanika k škofu za slugo. Ljudje so bili z vsem zadovoljni in smo se samo smejali. Potem so me predstavili tja doli v šempetrsko vojašnico k invalidom. Tam smo po svetovni vojni ljudi popravljali.« Stopila sva izpod smrek in hodila med travami; čutil sem roso na nogah. »Zdaj imam tod vse polno znancev iz tistih časov. Nekaterim, boš videl, so vzeli proteze, drugim so jih pustili. Fini izdelki, mojstrsko delo.« Srečavala sva čudne postave. Temu je škripalo v jeklenih kolenih, drugi si je ravnal s poniklanimi prsti kosti na nogah. Videl sem v jami ostanke človeka, kovinaste obroče mesto reber in gumijevo cevko, skozi katero je nekoč dihal. Vse drugo je vsesala zemlja. »Pet let so mu rešili,« je kramljal Georges, »zasulo ga je na Doberdolu.« — »Vidiš, onemu, ki se naslanja na leseni križ, so z zlatimi žicami speli vrat, da je zopet lahko vrtel glavo. Zadelo ga je pri Nadworni.« Postajalo mi je tesno pri srcu. Le napol sem poslušal Georgesesa. »Vse se je dalo popraviti, le oči ne.« Zagledal sem koščeneža moža, ki je nosil čudne cevi v trebuhu. »Še čreva,« je pristavil Georges. Zgrozil sem se in skoraj vzkliknil: »Ali ti ljudje nič ne čutijo, ali nič ne sovražijo?« Georges me je začudeno pogledal. »Zakaj? To so najbolj pohlevni ljudje. Malo se še spominjajo, kako so bili srečni, da so odnesli življenje, vse drugo so pozabili. Koliko pesmi sem jih naučil, ko so čakali na proteze v šempetrski vojašnici. Eno leto sem služil doli, potem me je »on« vrgel na cesto.« Georges se je ustavil, kakor da ga je zmedel neljub spomin, a že v naslednjem hipu se je zopet veselo muzal.

»Tod leže vsi, ki so se streljali po vsem svetu, za vse cesarje. Zdaj prekopavajo stare grobove, v katerih so strohnili Andrejkovi fantje, dva meksikajnarja, dedci, ki so se vojskovali pod Žulajem in Radeckijem in gori na Prajzovskem.« Georges se je ustavil ob prekopenem grobu in mi zmagoslavno pokazal dve trhli koščici. »Vidiš, to so zadnji ostanki Neznaneža junaka. Dolgo sem ga iskal in ga nazadnje le staknil. Ta je pri Solferinu na kanonu sedel in je drugim zapel: Eden je brez noge, drugi je brez roke, tret' brez rit na konj sedi, četrt' pa glavo v rok drži...« Georges se je zopet obližnil. »Veš, Petrihi sem ga nocoj nalašč zamolčal, naj ga le iščejo.«

Neznansko rad bi se bil premaknil iz tega kraja, a sem

moral za Georgesom, ki se je nenadno pripognil, se spustil z nogami naprej in izginil v zemlji. Srce mi je utripalo, ko sem se pričel spuščati za njim. Vlažna prst mi je lepela na rokah, ko sem se rinil skozi tesen rov. V grlu me je dušilo, okoli mene so zveneli čudni šumi. Od časa do časa je drget prešnil zemljo. Nehote sem se zdrznil, ko sem otipal dolgo, požrešno glisto. Georges a nisem videl, dokler ga nisem zaslišal. Stal je globoko upognjen in se zopet smehljal. »Ti so ponavadi živeli po ječah in so se jih tako privadili, da se nikoli ne prikažejo gori. Stisnejo se tu doli in se pogovarjajo. Verovali so v človekovo svobodo na zemlji in so poskušali življenje od spodaj preobrniti. Sedaj pravijo, da se veruje lahko samo še v zemlji in da šume včasih skozi prst vesele novice.« Ko so se oči privadile gosti temini, sem zagledal okoli sebe ljudi kakor ličinke sredi prsti. Tedaj sem v hipu izgubil zavest. Zdelo se mi je, kakor da v sanjah padam nekam daleč, občutil sem jedko bolečino v glavi, premakniti nisem mogel ne rok ne nog. Od vseh strani se je pogrezala zemlja, stiskala me je v bokih, spredaj na prsih, nekaj časa sem poskušal kričati, potem sem izdihnil zadušen od prsti, ki se mi je vsula v usta. Od strani sem se videl, da sem ličinka v prsti. Iz omotičnega privida me je predramil šele Georgesov glas: »Zakaj si se silil v zemljo, če nisi rojen za to. — Tod so samo veseli fantje.« Ves omamljen in do dna pretresen sem se opotekal za Georgesom, ki je smeje kazal okoli sebe. »S tem sva bila dobra znanca. Spoznala sva se v tistih časih, ko sem ležal v bolnici. Prinesli so ga s ceste s »tunelčkom« v trebuhu. Felicita ga je nalašč, kolikor je mogla, počasi zdravila, da bi ga prehitro ne odpeljali v ječo. Takrat jih je bila soba v bolnici vsa polna, in smo jih pošteno razdirali. Še sedaj se spominjajo, kako sem jim pel arestantovsko.

Vakol hiše,
neki briše
gvišen' so brič!»

Georgesova pesem me je v vlažnem rovu tako zgrozila, da sem čutil, kako mi po vsem telesu lije znoj. Nikamor nisem mogel pobegniti, moral sem se plaziti za njim in poslušati njegov veseli glas. »Tega fanta poznam iz hiše. Rodila ga je mati v ječi in je notri umrla. Ko je bil star osemnajst let, so ga neko jutro odpeljali, sedaj je umrl v ječi.«

Ustavil se je v prostornejšem rovu in me pogledal z resnim

obrazom: »Brez velike ljubezni ali velikega sovraštva ni resničnega življenja.« Ozrl sem se in zagledal v zemeljskih duplinah same znance. Tiho in nepremično so ležali pesniki, ki so zaradi svoje uporne vere v lepoto živeli zastrupljeno zemsko življenje. Videl sem lepe mirne obraze in tudi oglodane lobanje, na licih kristale potnih srag, zopet zaceljene rane v prsih, od obupa okamenele ustnice. — »Imeli so občutljivo srce za resnico in so večkrat gledali na dno življenja; zato so že na onem svetu poznali katakombe. Zdaj počivajo med veselimi fanti in prisluškujejo, kako se odvija čas in tolažijo zemljo,« mi je tiho pripovedoval Georges. Še tišje me je izpraševal. »Poznaš tega? Ko so ga prinesli, smo videli, da ima v prsih pepel namesto srca. In tega, ki se mu je zaradi človeške poniglavosti um omračil? Šele tu notri se je zopet zavedel. Le kadar na onem svetu govore o njem, se prevrača sem in tja in pravi, da čuti bolečine na temenu.«

Skoraj bi bil omedlel. Toda v tistem hipu sva stala zopet ne vem kako pod zvezdami in hladen veter mi je blažil razbeljeno glavo. Tudi Georges se mi je zdel utrujen. Globoko je zajel sapo in naenkrat s smehljajočim glasom tiho in nežno zapel refren ene svojih najljubših pesmi.

»Serta je, oh, serta je perutica.«

»Tam doli sedim ponavadi, kadar se nahodim,« je dejal Georges in mi pokazal klopico ob zidu. Dobro mi je delo, da sem slišal zopet njegov glas in gledal belo glavo.

Georges se je veselo ustavil pred klopjo, na kateri je sedela lepa, mladostna ženska, oblečena v temno haljo, z belo zavijačko na glavi. Nežne polti ji še ni načela zemlja. »Felicita!« mi je tiho zašepetal Georges in vidno vznemirjen prisedel. Veselo ga je pogledala z nenavadno temnimi očmi: »Georges!«

Ves se je zmedel in nerodno prekladal roke. — »Kako je lep, zakaj ga ne greš pogledat?« je vprašala z glasom, polnim notranjega hrepenenja. Georges je molče povetil glavo in se v vidni zadregi smehljajal. »Obljubi mi, da pojdeš. Zapoješ mu najino.« Ob teh besedah je Georges zopet dvignil glavo in jo z otroškim smehljajem poslušal. »Ti ne veš, kako je sedaj lep. Leži doli v katakombah in misli na svoje planine. Nocoj mi je pravil, da je hotel premagati smrt v stenji in z vrha pozdraviti vzhajajoče solnce. Ko je omahnil, so se ravno razlivale zarje nad meglami. Žal mu je, da ga niso pustili med skalami in so ga pri-

nesli semkaj. On ni mogel dihati v dolinah. Ah, kako je lep in srečen.«

Georges se ni zganil, tako verno jo je poslušal. V hipu je postal nenavadno zgovoren. Felicita ga je smehljaje poslušala, in on je govoril in govoril. »Jaz nisem bil nikoli srečen ne nesrečen, večkrat vesel kakor žalosten. V šoli so naju z Barbko skoro vsako uro postavljali v kot, ker sva se zmeraj smejala. Ko mi je za izpite zmanjkalo denarja, sem odšel za soliciatorja v Gorico; ampak za službo nisem bil posebno uporaben. Pesem mi je bila čez vse. Kadar sem se vračal zjutraj iz Tomaja in sem hodil med tisto rdečo zemljo, ko so trte cvetele in je vetrc pihal od morja, sem pel in kar pel. Potem so me iztaknili. Mladi advokati, sodniki, med njimi tudi »njegov« sin. Prihajali so vsak večer pome, vozili me v kočiji, danes v Števerjan, jutri v Renče, pa po Krasu med trtami, kjerkoli so točili dobro kapljo. Šle so noči, kakor bi se tajale. V Avbru je stala krčma na samem. V toplih nočeh smo sedeli zunaj pod trto in čakali zarje. Krčmar je imel dekleta, da so rezgetale kakor kobile pri jaslih. Kuhale so nam klobase v vinu in potem smo peli, da so vse strune na kitari popokale. »On« me je dolžil, da sem mu sina izpridil. Pa ni bilo res. Mene samega so pohujšali, da sem se navadil peti po oštarijah. V svetovni vojni sem se valjal po vseh bolnicah, na Ogrskem, v Bukovini, v Rumuniji, na Češkem in sem se naučil pesmi, da mi jih ni zmanjkalo ne za žalost ne za veselje. Potem je prišla Borza dela, šempetrska vojašnica. Takrat se je »on« maščeval in se za sina znesel nad mano. Sedaj je vse pozabil. Sedela sva že večkrat na tej klopi, kakor da ni bilo nič. Včasih je imel veliko moč, tudi nad človeškim življenjem. Sedaj je zelo reven in pravi, da ni zadnje čase več sveta razumel. Ko me je takrat pognal na cesto, sem živel tja v en dan. Prijatelji so me imeli radi, ampak samo v krčmah. Nazadnje, ko mi je že jezik odpovedal in ga nisem mogel več krotiti, so se me začeli izogibati. Če sem prišel h komu na pogovor, se me je vsak hitro s slivovko odkrižal. Meni pa ni bilo zmeraj za žganje. — Znan sem bil z vsemi ljudmi in sem videl vse, kako žive, ampak jaz sem bil od nekdanj obsojen na pesem. Če sem imel kitaro v rokah, sem vse drugo pozabil. Zmeraj sem se bal smrti. Posebno od takrat, ko sva s Čofarjem stavila. Zdaj pa se bojim, če bi moral nazaj na oni svet.«

Georgesove oči so se smehljale v Felicito. Iz prsi se mu je oglasila pesem.

»Lučše bylo-b ne hodit' Lučše bylo-b da ne znat'
Lučše bylo-b ne ljubit' Kak teper zabudu.«

Felicita je zamaknjeno poslušala in z dlanmi podpirala glavo. Ko je končal, je tiho prosila: »Georges, daj, zapoj včasih tudi njemu.« Georges je zopet molče sklonil glavo. — Nekam zamišljeno in še bolj tiho je dejala Felicita: »Georges, pridi me večkrat obiskat. Kmalu ne bom mogla več vstati. Veš, tista breza, ki raste nad mano, me bo pripela. Korenine so že čisto pri meni. Potem bom samo poslušala. Tako lepo je zjutraj, kadar se na japonski češnji pogovarjata ščinkovec in ščinklja.«

Georges je dvignil glavo in se zazrl z brezizraznim pogledom predse. Glas mu je bil truden in zamolkel. »Jaz bom še dolgo hodil. Zelo mi bo dolgčas.«

Tisti hip je Felicita izginila, na stezi so se videli dolgi lasje, kako plavajo nad bršljanom. — Georges se je sklonil k meni.

Lučše bylo-b ne ljubit'
Lučše bylo-b da ne znat'
Kak teper zabudu.«

Pesem je utihnila. — »Pridi še in prinesi mi kitaro, da mi ne bo tako dolgčas. — Zdaj je šla poslušat ščinkovca, kako bo pel ščinklji.«

Bledi sij je preblisnil nebo. Ozrl sem se in videl, da sedim sam. Nekje na oni strani sem zaslišal, da so se ptiči prebudili. Ko sem se zavedel, je svetloba oblivala grobove in ščinkovec je res že pel.

Tisti hip nisem vedel, ali sem gledal Georgesovo onostransko ali tostransko podobo. Šaljivi pevec mi je štrene zmešal.

IZ MODERNE ČEŠKE LIRIKE

PREVEDEL OTON BERKOPEC

JIRI WOLKER: UMIRAJOČI

*Ko umrem, se na svetu nič ne spremeni in nič ne zgodi,
le nekoliko src bo vzdrhtelo, kakor bi v rosi cvet vztrepetal,
na tisoče jih je pomrlo, na tisoče jih pred smrtjo stoji,
kajti ob smrti in rojstvu nihče še ni sam ostal.*

*Smrti se ne bojim, saj smrt ni zla, smrt je le del življenja težkega,
strašno in hudo je le umiranje,*